

AZ ÖNIGAZGATÁSI MUNKÁSELLENŐRZÉSRŐL

Mi az öngazgatási munkásellenőrzés? Miért van rá szükség?

A munkásnak az öngazgatási munkásellenőrzésben megnyilvánuló joga és kötelessége valójában szerves része összes jogának és kötelességének. Az öngazgatási munkásellenőrzés által több lesz a joga és kötelessége az öngazgatás pedig hatékonyabbá válik a döntéshozatalban, a határozatok végrehajtásában.

Az öngazgatási munkásellenőrzésre való jog és kötelesség a munkástól el nem idegeníthető és állandó.

A munkásnak a társult munkaszervezeteiben és a társadalomban alkotmányos és politikai joga és kötelessége, hogy önállóan, közvetlenül ellenőrizzen, hogy létrehozza az öngazgatási munkásellenőrzést mint külön öngazgatási szervet.

Az öngazgatási munkásellenőrzés sajátos öngazgatási szervként a jugoszláv társadalom alkotóeleme minden területen és működési szinten. Így válik valójában az öngazgatás, illetve a társadalmi és politikai rendszer szerves részévé.

1. Semmiképpen sem állhat az öngazgatási rendszer fölött vagy rajta kívül, hanem csakis a része lehet.

2. A gazdaság társult munka szervezeteiben kell megalakítani, továbbá a társadalmi élet minden más területén, az öngazgatási érdekközösségekben, bankokban, biztosítóintézetekben, minden helyi meg társadalmi és politikai közösségben. A társadalmi és gazdasági élet minden olyan területén, ahol jövedelem jön létre, ahol a jövedelem feltételeiről és elosztásáról, valamint más olyan fontos szociális, társadalmi-gazdasági és politikai kérdésről döntenek, amely a munkás helyzetét befolyásolja.

3. A munkások állandó öniszervező szerve, nem pedig valamiféle „gyógy szer” a jelenlegi nehézségeinek leküzdésére.

II. Az öniszervező munkásellenőrzés szerepe és főbb céljai

Három fő feladata van.

Az első, hogy vizsgálja a minden szinten hozott határozatok és döntések jogi helyállóságát. Véleményt kell mondani arról, vajon az öniszervező és más szervek valamint intézmények határozatai összhangban állnak-e az érvényben levő jogi rendszerrel: az alkotmánnyal, törvényekkel, öniszervező megegyezésekkel és társadalmi megállapodásokkal, státúumokkal és más olyan normatívaktussal, amelyet a munkástanácsok és gyűlések valamint más társadalmi-politikai közösségek szervei hoznak meg.

A második, hogy kiértékelje azoknak a határozatoknak az erkölcsi és politikai igazoltságát, amelyekről előzőleg megállapította, hogy jogilag kifogástalanok. A határozatok erkölcsi-politikai igazoltsága megállapításakor a munkástanács érdekeinek érvényesülését és történelmi szerepének megerősödését kell alapul venni.

A harmadik, hogy ellenőriznie kell az előzőleg jogi és erkölcsi-politikai szempontból megfélemlőnek minősített határozatok végrehajtását.

A határozatokat különböző módon lehet életrekelteni. Hogy az elfogadott határozatok miként valósulnak meg, milyen módon történik gyakorlati alkalmazásuk, az különböző következményekkel jár, különböző hatást eredményez. Feladata, hogy megállapítsa, vajon eleget tettek-e a határozatoknak, teljesítésükkel elérték-e a kívánt célt. Meg kell állapítania, hogy a végrehajtott határozat beváltotta-e azokat az ígéreteket, amelyeket a határozat előterjesztői tettek a munkástanácsnak vagy más öniszervező szervnek.

Az öniszervező munkásellenőrzésnek ezt a három feladatot a döntéshozatal és a végrehajtás folyamán, velük egyidejűleg kell teljesítenie nem pedig csak a határozatok elfogadása illetve végrehajtása után. Ily módon kiküszöbölhetők az esetleges hibás határozatok, vagy a helytelen gyakorlat. Ezzel az öniszervező munkásellenőrzés működése egy bizonyos értelemben tévedésmegelőző, elővigyázatossági és elhárító jellegű a helytelen döntésekkel szemben.

Harmadik feladata teljesítésével biztosítja, hogy a kifogástalan jogi és erkölcsi-politikai határozatok következetesen és hatékonyan valósuljanak meg.

Az öniszervező munkásellenőrzés három lényeges feladatát soroltam fel. A sorrend nem a funkciók jelentősége szerint történt. A három funkciót csupán formai-logikai megfontolás szerint rangsoroltam. Az öniszervező

gatási munkásellenőrzés három funkciója alkotja egyben általános feladatkörét.

Azáltal, hogy alapfunkciójának következetesen eleget tesz hozzájárul ahhoz, hogy a munkások hamarabb éljenek öngazgatási jogukkal és gyorsabban teljesítsék kötelességüket, az öngazgatási és társadalmi-politikai rendszer döntéshozatal folyamatát továbbá a jogilag helytálló és erkölcsileg, politikailag pedig igazolt döntések végrehajtását tekintve minél hatékonyabb legyen.

III. Két okunk van, amért jelenleg az öngazgatási munkásellenőrzés gyorsabb érvényre juttatására törekszünk.

A munkásosztály legtömegesebb részének, a termelőknek eddigi helyzete a társadalmi hatalom intézményesített szerkezetében nem volt összhangban a munkásosztály érdekeivel és történelmi szerepével, ellentétben állt a JKSZ programjában és más fontos kongresszusi politikai dokumentumokban lefektetett alapelvekkel. Ezek kimondták a munkásosztály öngazgatású szocializmus kiépítésében, szerepének és felelőségének megerősödését illetve a munkások megfelelő arányú képviselőtéről, valamint a társadalmi hatalom minden központjában a döntéshozatalra való jelentős befolyásukról szóltak.

Az egyszerűség kedvéért elemzésemben nem térek ki arra a különben rendkívül fontos kérdésre, hogy társadalmunkban ki számít munkásnak és mi a munkásosztály, hanem azokról a dolgozókról fogok beszélni, akik magasanszakképzettek, betanított vagy segédmunkások és a társadalmi tulajdonban levő termelési eszközökkel dolgoznak. Az itt felsoroltak és a munkásosztály között nem lehet egyenlőség jelet tenni, de bárhogy is definiáljuk a munkásosztályt, szerves részét alkotják.

A munkások helyzetét a társadalmi hatalom institutionális szerkezetében illetve az ebből adódó következményeket igen fontos körülménynek tartom, amelyből az öngazgatási munkásellenőrzés gyorsabb vagy lassúbb ütemű beindítása függ.

Vizsgáljuk meg a következő tényeket:

a) A Szlovénia iparában, bányászatában végzett kutatások eredményei azt szemléltetik, hogy a munkásosztálynak milyen hatása van a döntéshozatalra. Tudvalevő, hogy a munkásosztály Szlovéniában a legfejlettebb, ennek alapján feltételezhetjük, hogy ebben a köztársaságban a legerősebb a munkások hatása a döntéshozatalra a munkaszervezetben. A felmérés nem várt eredményt adott különösen politikai vonatkozásban.

Kinek van hatása vállalatunkban és mekkora? A hároméves kutatások nyomán a válaszok alapján a következő képet kapjuk:

Csoport illetve egyén	A döntéshozatalra való hatás rangsorolása		
	1969.	1970.	1971.
a) (vezér) igazgató	1	1	1
b) szektorok főnökei (igazgatói)	2	2	2
c) munkástanács	4	3	3
d) kollektív végrehajtó szervek	5	4	5
e) munkaegységek és üzemszervek vezetői	3	5	4
f) mesterek (gyakorlatilag munkavezetők)	7	6	6
g) Kommunisták Szövetsége	6	7	7
h) szakszervezet	8	8	8
i) munkások	9	9	9

A csoportokat a döntéshozatalra való hatás szerint soroltuk fel, az első (a) csoportnak van a legnagyobb befolyása, míg a kilencedik (i) csoportnak a legkisebb.

Az adatok Szlovénia minden ipari, illetve bányászati vállalatára érvényesek.

Néhány pontban összefoglaljuk a következtetéseket:

1. A hatás megoszlása mindig hierarchikus: a kisebb csoportok erősebb hatást gyakorolnak a döntéshozatalra mint a nagyobbak.

2. Legnagyobb hatása a vezetőségnek van, ezután következnek az öngazgatási szervek, a vezető személyek középső és alsó rétege, valamint a politikai szervezetek. A döntéshozatalra a legkisebb hatást a munkások gyakorolják.

3. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy legnagyobb befolyása a vezető rétegnek van, utána pedig az öngazgatási-politikai rétegnek. Ez a megállapítás természetesen leegyszerűsített, mert egyes csoportok, hatások egymásba fonódnak.

4. Habár a dokumentumok szerint az öngazgatási jogok fő hordozója a munkások, mégis ők kerülnek az utolsó helyre. Ez a jelenség valószínűleg a munkások szervezetlenségének a következménye.

5. Amíg a kutatások tartottak, nem következtek be jelentős változások a hatás megoszlásában, de észlelhetünk néhány más meglepő módosulást. A vezetőség (igazgatók, szektorok igazgatói) egyre nagyobb befolyással rendelkezik. Az öngazgatási szervek hatása 1969-től 1970-ig, 1970–1971 között pedig gyengül. Ez különösen jellemző a kollektív végrehajtó szervekre, amelyek szerepét létrejöttükkor jobban értékelték a munkások, mint

egy évvel később. Ennek következtében e szervek viszonylagos helyzete is megváltozik valamelyest. Hasonló következtetéseket vonhatunk le a vezetőség középső és alsó rétegének helyzetváltozásából is.

A Kommunista Szövetség és a munkások hatása is állandóan gyengül.

6. A felsorolt megállapítások természetesen általánosak. Egyes munkaszervezetek jelentősen eltérhetnek az átlagtól a hatás foka és egyes csoportok közötti megoszlása tekintetében is.

Úgy vélem, hogy a szlovéniai ipari, illetve bányászati vállalatokban végzett felmérések eléggé meggyőzően szemléltetik: a munkások helyzete nem megfelelő a társadalmi hatalom institutionális szerkezetében.

b) Most pedig azokat az adatokat közlöm, amelyek azt mutatják, hogy csökken a munkás viszonylagos képviselése a munkástanácsban és bizottságban.

	1960.	1972.
– a munkástanácsban		
munkás képviselése	76,20%	65,6%
– az igazgató bizottságban		
a munkás képviselése	67,2%	46,9%

Ha azonban a munkástanácsban (65,6%) és az igazgató bizottságokban (46,9%) tevékenykedő munkások számát valóban a közvetlen termelőkre redukáljuk, akkor ezek az arányok: 1972-ben a munkástanácsokban mindössze 53,7%, az igazgató bizottságokban pedig 35,4%.

A munkástanácsok valamennyi elnöke közül 1962-ben 74,1% volt munkás, 1972-ben már csak 32,3%. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a munkástanácsok elnöke közül csak minden harmadik volt munkás.

Az igazgató bizottságok elnöke közül 1962-ben 69,5% volt a munkás, 1970-ben pedig csak 27,6%. 1970-ben tehát az igazgató bizottságok elnöke közül mindössze minden negyedik volt munkás.

Szemmel látható, hogy a munkások mindinkább kiszorulnak a munkástanácsból és az igazgató bizottságból. Az itt közölt adatokból arra következtetünk, hogy a munkás hatása a döntéshozatalra a munkástanácsban kisebb volt, mint amilyennek a munkás számbeli képviselése mutatta. A munkástanács és az igazgató bizottság szerepe egyre jelentősebbé vált. A probléma csupán abból adódott, hogy a munkástanács és az igazgató bizottság szociális összetételük és erőviszonyaik folytán mindinkább veszített munkásjellegéből. A munkástanácsban és az igazgató bizottságban a munkás képviselésének és a döntéshozatalra gyakorolt hatásának csökkenése olyan nyilvánvaló, hogy ennek alapján nyugodtan állíthatjuk: a termelő helyzete a társadalmi hatalom intézményesített szerkezetében nem volt kielégítő.

c) A munkás képviselése a társadalmi és politikai közösségekben még kedvezőtlenebb. Az összes köztársasági képviselőházban 1958-ban a munkás

képviselése 9% volt, 1970-ben pedig már csak 1 százalék. A JSZK képviselőházában 1958-ban 8%, 1970-ben pedig csak 1%.

Nem szükségtelen megemlítenünk, hogy a vezető politikai szervezetek, a társadalmi-politikai küldötteinek választásakor mindig célul tűzték ki, hogy a képviselők között egyre nagyobb számú közvetlen termelő legyen. A Köztársasági és a Szövetségi Képviselőházban azonban kevés munkás került be. A munkás képviselése a Köztársasági és a Szövetségi Képviselőházban szimbólikus számra zsugorodott össze, tényleges befolyása jóformán nem is volt.

d) A munkás képviselése és a hatása a Kommunista Szövetségben egyre inkább csökkent. Ez a tény is bizonyítja, hogy a közvetlen termelő helyzete rendkívül kedvezőtlen volt a társadalmi hatalom intézményesített szerkezetében.

1946 és 1966 között a munkások száma a Kommunista Szövetségben ötszörösére nőtt, míg a többi dolgozó képviselése a tizenötszörösére. A KSZ eltávolodása a munkásosztálytól, 1966 után is folytatódott. A munkások száma a KSZ-ben 1961-ben volt a legnagyobb, 37,6%, 1971-ben viszont 28,8%-ra apadt. A munkások közül 1972-ben csupán minden tizedik volt tagja a KSZ-nek, a többi foglalkoztatottak közül ugyanakkor minden negyedik.

Megfigyelhetjük azt is, hogy a KSZ-ből kizárt és önként kilépő tagok soraiban legtöbb volt a munkás, másrészt viszont az újonnan felvett tagok soraiban a legkevesebb. A munkástanácsokban, az igazgató bizottságokban és a társadalmi-politikai közösségekben ugyanúgy, a KSZ-ben is a dolgozók szociális összetétele és erőviszonya következtében mindinkább háttérbe szorult a munkásság jellege.

A JKSZ Elnökségének 21. ülése, továbbá Tito elvtárs és a JKSZ Elnöksége Végrehajtó Irodájának levele után megindult egy új folyamat; a KSZ alapvető törekvése lett, hogy képviselje a munkásosztály érdekeit, soraiban létrehozza a munkástöbbséget, sajátos munkásaktívákat alakítson, elsősorban az ipariközpontokban, stb.

Megemlítem, hogy a szövegben közölt adatok, amelyek a munkások képviselését szemléltetik a KSZ-ben, különösen a vezetőségben, az 1972-ig tartó időszakra vonatkoznak, és ekkoriban a KSZ soraiban és a szakszervezetben kezdődtek szervezett viták az öngazgatási munkásellenőrzés jellegéről és céljairól.

e) Végül még egy adatot közlök, amely már az eddig is beigazolódott állítás helyességét támasztja alá, miszerint a munkások számaránya és hatóereje a társadalmi hatalom intézményesített szerkezetében nem volt kielégítő. 1968 és 1971 között különböző szintű szakszervezetben 700 000 munkás tett írásbeli panaszt. Emlékeztetek arra, hogy e sok panasz abban az időszakban született, amikor az először magasztalt, de később kétséges

XV. alkotmányfüggelékét hozták meg (1968) és ez tartott a munkásfüggelék életbelépéséig. (1971).

Az ismertetett adatokkal nem érintettük mindazokat a területeket, amelyek által rávilágíthatunk a közvetlen termelő kedvezőtlen helyzetére. A termelőknek mint a munkásosztály legjelentősebb részének igen hátrányos volt a helyzete a társadalmi hatalmi intézményesített szerkezetében, nem állt összhangban a munkásosztály osztályérdekeivel és a K SZ által meghatározott történelmi szerepével. Itt nem csak arról volt szó, hogy a politikai célok nem egyeztek a tényleges valósággal, hanem arról is, hogy a termelők helyzete a társadalmi hatalom intézményesített szerkezetében teljesen elmentes irányban alakult, mint ahogy azt a JKSZ programja előírta.

Most feltehető a kérdés, vajon az elmondottak milyen kapcsolatban állnak az öngazgatási munkásellenőrzéssel?

Feleletül a következőket mondhatjuk el. Ez öngazgatási munkásellenőrzésnek mint a munkások elidegeníthetetlen jogának és kötelességének az alapfunkciók betöltésével tulajdonképpen az erők közötti viszony átalakulását kell meggyorsítania a munkásosztály javára. Az öngazgatási munkásellenőrzésnek hozzá kell járulnia, hogy a társadalmi hatalom minden központját a munkásosztály foglalja el, hiszen az előfeltétele annak, hogy a munkásosztály kerítse hatalmába teljes egészében a társadalmi újratermelést.

B) Második megindoklás

A gazdasági öngazgatás ereje és más struktúrák között fennálló relatív viszonyok nem az öngazgatást segítik elő, hanem ellentétben állnak a JKSZ azon irányelveivel, amelyek az állam gazdasági erejének elhalására, az öngazgatás anyagi bázisának erősödésére és a társult termelők hatását a gazdaság munkaeredményeire és feltételeire vonatkoznak és célul tűzik ki.

Noha ez a tény közismert, mégis szükségesnek tartom, hogy az állításokat konkrét adatokkal támasszam alá.

a) A gazdasági szervezetek állóalapjaiban történő beruházások hordozói:

Év	Összesen %	Gazdasági szervezetek %	Társadalmi politikai közösségek %	Bankok %	Más szervezetek %
1961.	100	29,5	61,7	0,9	7,9
1966.	100	39,3	16,3	38,9	5,5
1972.	100	29,9	19,3	42,6	8,2

A táblázat adataiból láthatjuk, hogy a gazdasági szervezetek az 1966-os évben tettek legtöbbet az állóalapokba történő beruházásokért. Hangsúly

lyozom, hogy ez egy évvel a gazdasági reform utáni állapot. 1972-ben a gazdasági szervezetek részaránya csaknem az 1961-es nívóra süllyed, mindössze 29,9%. A társadalmi-politikai közösségek részaránya az 1961—1972-es időszakban 61,7%-ról 19,3%-ra csökkent, ugyanakkor a bankoké 0,9%-ról 42,6%-ra növekedett.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai szerint a vállalatok az állóalapokba való beruházásokból 1955-ben 44%-ot fedeztek. Azt tapasztaljuk tehát, hogy a gazdasági erőviszonyok az 1972-es évben az öngazgatás szempontjából jóval kedvezőtlenebbek voltak mint 1955-ben.

Az adatok azt is szemléltetik, hogy bár bizonyos ingadozással, de az állam gazdasági ereje mégis fokozatosan csökkent, ami összhangban áll Marx tézisével és a JKSZ nézetével az állam elhalásáról. Az állam gazdasági erejének csökkenése azonban nem az öngazgatás anyagi alapja erősödésének javára történt, amelyet egyébként a JKSZ mindig is hangoztatott. A pénztőke a bankokban összpontosult, amelyek azután a külkereskedelemmel együtt vezető szerepet szereztek a termelő réteggel szemben.

Ha még ehhez hozzáadjuk, hogy a bankokban koncentrálódott eszközöknek mindössze 16,0%-a eredt a gazdaságból, az összes bankkölcsonokban pedig 80,0%-ban vett részt a gazdaság, akkor teljesebb képet kapunk a gazdasági erőviszonyokról.

A gazdaságban az öngazgatás a bankok pénztőkéjétől függött. Láttuk tehát a gazdasági erők viszonyát. Elmondhatjuk, hogyha ezek az erőviszonyok továbbra is megmaradtak volna, végzetes hatást gyakoroltak volna az öngazgatásra mint társadalmi rendszerre. Az eddig elmondottak csak egyik csoportját képezik azoknak a tényeknek, amelyek bizonyítják, hogy a gazdasági erőviszonyok az öngazgatás szempontjából nem megfelelően alakultak.

Az utóbbi időben azonban mégis kedvező változásokat tapasztalhatunk, erősödik ugyanis a gazdaságban az öngazgatás anyagi alapja és a gazdaság újratermelési képessége.

b) A bruttó akkumuláció szerkezete 1972-ben:

1. az állam, a bankok és különböző alapok részvétele	45,0%
2. a munkaszervezetek részvétele	30,0%
3. a magánszektor (beleértve a mezőgazdasági termelőket is) részvétele	25,0%

A bruttó akkumuláció összetétele világosan tükrözi a gazdasági és a tulajdonviszonyok állapotát. A bruttó akkumuláció szerkezetéről közölt adatok is alátámasztják azt az állítást, hogy az említett relatív erőviszonyok az öngazgatás rovására alakultak és csökkentették a gazdaság újratermelési képességét is.

c) Az öngazgatás anyagi alapja a gazdaságban 1972-ben.

1. A bővített újratermelés eszközei:

– leválasztások az ügyviteli alapokba amortizációra	19,7 milliárd 23,3 ”
Összesen:	43,0 ”

2. A kölcsönök után fizetett kötelezettségek:

– hosszú lejáratú kölcsönök törlesztése	19,1 milliárd
– kamatok	10,9 ”
Összesen:	30,0 ”

3. Az egyszerű és bővített újratermelés önköltségeinek fedezésére fennmaradt rész:

– a fejletlen területeknek folyósított kötelező kölcsönre és közös tartalékalapba	5,5 milliárd
– a társult munka szervezeteiben marad	7,5 ”

Az öngazgatás anyagi alapjára vonatkozó adatok önmagukért beszélnek. A gazdaság a bankoknak kamat címén 10,9 milliárd dinárt fizetett, többet mint amennyi a gazdaságban az egyszerű és bővített újratermelés céljaira maradt (7,5 milliárd). Azt hiszem minden további kommentár felesleges.

A gazdasági szervezetek periodikus elszámolásának adatai szerint az 1973-as év első kilenc hónapjában – az 1972-es év megfelelő időszakához viszonyítva semmi lényeges változás sem történt a gazdasági erőviszonyokat illetően. Így például háromnegyedévkor az összebevétel az előző évihez képest a jövedelem 119%-ra, a kölcsönök után fizetett kamat 131%-ra, a províziók és más bankszolgáltatások 149%-ra, a községek által előírt törvényes kötelezettségek 169%-ra, a köztársaságok által előírt törvényes kötelezettségek 267%-ra, a szövetség által előírt törvényes kötelezettségek 133%-ra, a bruttó személyi jövedelmek 115%-ra, a keresetek a közös fogyasztási eszközökből 262%-ra, a foglalkoztatottak száma pedig mindössze 103%-ra emelkedett.

A gazdasági szervezetek periodikus elszámolásából közölt adatok azt bizonyítják, hogy továbbra is növekszik a jövedelem kiáramlása a gazdaságból, azaz nem változnak meg a gazdasági erők relatív viszonyai a gazdaságban az öngazgatás anyagi alapja javára.

Az öngazgatás anyagi alapja az 1973-as év első kilenc hónapjában a harmadik tényező, amely bizonyítja, hogy a gazdasági erők relatív viszonyai az öngazgatásnak és a gazdaság újratermelési képességének a kárára alakult.

d) A Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség Tanácsának 1973. július 10-én megtartott ülésén egy beszámolóban a következők hangzottak el: „A lakosság bankokban elhelyezett takarékpénzének összesége négyszer nagyobb mint a gazdaság rendelkezésére álló eszközök”.

Ez az adat a negyedik tényező, amely az említett megállapítást támasztja alá.

Ezek után feltehetjük a kérdést: vajon milyen kapcsolatban áll az öngazgatási munkásellenőrzéssel az elemzett gazdasági erők relatív viszonya?

Elmondhatjuk, hogy ez a kapcsolat közvetlen, hiszen a gazdasági erők relatív viszonyán alapul az a nézet, miszerint az öngazgatási munkásellenőrzést mint sajátos öngazgatási szervet a horizontális és vertikális öngazgatási és társadalmi-politikai szervezetek minden szintjén meg kell alakítani. Az öngazgatási munkásellenőrzést továbbá létre kell hozni a társadalmi és gazdasági hatalom központjának minden szintjén, mindenütt, ahol munkát és jövedelmet társítanak, kezdve a társultmunka alapszervezettől egészen a szövetségig.

II.

Néhány fontosabb kérdés az öngazgatási munkásellenőrzés létrehozásával és munkájával kapcsolatban. Milyen viszonyban áll az öngazgatási munkásellenőrzés más szervekkel és szervezetekkel?

1. A szak- illetve a műszaki ellenőrzés különböző formái és az öngazgatási munkásellenőrzés között fennálló különbségek és viszonyok.

a) Az úgynevezett „belső” ellenőrzés, tulajdonképpen a szak- és a műszaki ellenőrzés különböző formája, alkotóeleme a termelési technológia folyamatának és a munkaszervezésnek. Ezt az ellenőrzést azok a szakemberek végzik, akiknek a munkamegosztás szerint ez a feladatuk, az ő tevékenységüket pedig olyan emberek irányítják, akik különben a termelés technológiai folyamatát és a munkaszervezést szabályozzák.

b) Az öngazgatási munkásellenőrzés egy autentikus öngazgatási munkásszerv, a társultmunka-szervezet szükséges alkotóeleme. Tagjai mandátumuk ideje alatt is munkahelyükön maradnak, és funkciójukat öngazgatási jogaik és kötelességeik megvalósításaként töltik be.

c) Az öngazgatási munkásellenőrzés a termelés technológiai folyamatának és a munkaszervezésnek operatív vezetőitől független önálló öngazgatási szerv. A vezető személyek és a szakemberek kötelesek az öngazgatási munkásellenőrzést végzők kérésére közölni minden adatot, amely szükséges jogaik és kötelességeik megvalósításához.

d) A belső ellenőrzést, azaz a műszaki és a szakellenőrzést végzők is kötelesek az öngazgatási munkásellenőrző szerv rendelkezésére bocsátani olyan adatot, amely szükséges funkciója sikeres betöltéséhez.

2) Az öngazgatási munkásellenőrzésnek létre kell jönnie a társult munka minden alapszervezetében, az öngazgatási társulás minden szintjén a társult munka alapszervezeteinek közösségeiben, a munkaszervezetekben, az összetett gazdasági-technológiai és öngazgatási rendszerekben stb.

A különböző szinten létrejött öngazgatási munkásellenőrző szervek

közötti viszony nem lehet hierarchikus. Mindegyiknek joga és kötelessége, hogy feladatát a maga szintjén teljesítse. Ez azt jelenti, hogy például a társultmunka-alapszervezetben az öngazgatási munkásellenőrző szerv joga és kötelessége, hogy funkciójának a saját alapszervezete által hozott döntések értelmében tegyen eleget.

Ugyanígy a munkaszervezet stb. szintjén. A társult munka különböző szintjein működő öngazgatási munkásellenőrzések széttagoltsága nem zárja ki azonban az egymás közötti együttműködés szükségességét.

A különböző szintű munkásellenőrző szervek tagjait közvetlen titkos szavazással a társult munka alapszervezeteiben választják meg. Minden munkás joga és kötelessége, hogy közvetlen titkos szavazással válassza meg az öngazgatási munkásellenőrzés tagjait a társult munka minden szintjén. Ez minden munkás elidegeníthetetlen és át nem ruházható öngazgatási joga és kötelessége. Egyszóval, a társult munka alapszervezeteinek közösségében, a munkaszervezetekben, a gazdasági-technológiai rendszerünkben stb. működő munkásellenőrző szerveket a társultmunka alapszervezetein belül közvetlen titkos szavazással választják.

A társult munka minden alapszervezetének kell, hogy legyen delegátusa a társult munka különböző szintjén a társult munka alapszervezeteinek közösségében, a munkaszervezetekben, a gazdasági-technológiai rendszerekben stb. működő öngazgatási munkásellenőrzésben.

A társult munka különböző szintjein kialakult öngazgatási munkásellenőrzések mint autentikus munkásöngazgatási szervek munkájukért kizárólag a társult munka azon alapszervezeteinek tartoznak felelősséggel, amelyek ezeket közvetlen titkos szavazással megválasztották.

Az öngazgatási munkásellenőrzéssel kapcsolatban a választásokat más öngazgatási szervekre vonatkozó választásokkal együtt kell megtartani. A munkásellenőrző szervek tagjelöltjeinek listáján feltétlenül több kandidátusnak kell lennie, mint amennyit választanak.

A munkásellenőrző szervek tagjainak mandátuma kétéves, ugyanúgy mint a munkástanácsstagoknál és ugyanabba a munkásellenőrző szervbe senki sem választható meg egymásután kettőnél többször.

Az öngazgatási munkásellenőrző szervnek elnöke vagy elnöklője van, aki az öngazgatási munkásellenőrző szerv gyűléseit összehívja és azokon elnököl. Az öngazgatási munkásellenőrzés gyűlések keretében végzi feladatát, az értekezleteket pedig mindig munkaidőn kívül kell megtartani. Ha a gyűlést kivételesen munkaidő alatt szükséges lebonnyolítani, akkor az öngazgatási munkásellenőrzés tagjai számára jogos a pénzübeli megtérítés, amennyiben a munkahelyről való távollét illetve a teljesítménycsökkenés következtében a munkást kevesebb személyi jövedelem illetné meg.

Az öngazgatási munkásellenőrzésnek rendelkeznie kell egy ügyrendi

szabályzattal, amellyel mint öngazgatási szerv munkája során az eljárási kérdéseket oldja meg.

A munkásellenőrző szervnek kell, hogy legyen egy titkára, aki egyébként nem lehet tagja e szervnek, de akinek szabály szerint szakértőnek kell lennie a munkásgyűlések szakkérdéseiben és adminisztratív ügyeinek intézésében. Az öngazgatási munkásellenőrző szerv titkára önálló és független a vezető állásban levő emberektől. Munkájáért az öngazgatási munkásellenőrző szervnek tartozik felelősséggel. Olyan személy, aki a társult munka alapszervezet vagy a munkaszervezet igazgatásában vagy adminisztrációjában vezető helyet tölt be, nem lehet az öngazgatási munkásellenőrző szerv titkára. Így például a vállalat titkára vagy az általános osztály igazgatója, vagy a munkaügyi osztály főnöke egyidejűleg nem lehet az öngazgatási munkásellenőrző szerv titkára is.

4. Az öngazgatási munkásellenőrző szerv tagjainak megválasztására vonatkozó kritériumok és a tagok szociális összetétele.

Az öngazgatási munkásellenőrző szervbe beválaszthatók mindazok, akik eszmeileg és a gyakorlatban is öngazgatás elkötelezettjei, akik erkölcsileg és politikailag kifogástalan magatartásúak, és mint dolgozók is megállják helyüket.

Az öngazgatási munkásellenőrzést nem végezhetik olyan személyek, akik bármilyen vezető munkahelyet töltenek be és akik a munkástanács vagy más öngazgatási szerv tagjai.

Szociális összetétele alapján az öngazgatási munkásellenőrző szerv tagsága legkevesebb 3/4 részének munkásokból kell állnia, mégpedig akik társult munka alapszervezetének fő tevékenységi körében dolgoznak. Ez azt jelenti, hogyha például a társult munka alapszervezete vagy a munkaszervezet alaptevékenységi köre az anyagi javak termelése, akkor az öngazgatási munkásellenőrző szervben legkevesebb 3/4 részének közvetlen termelőnek kell lennie.

A szakszervezet és a KSZ feladata, hogy megszervezze azokat a munkásgyűléseket, amelyeken a munkások meghatározzák az öngazgatási munkásellenőrzés tagjainak jelölőlistáját. A szakszervezet és a KSZ feladatai közé tartozik továbbá, hogy ezeken a munkásgyűléseken a jelölések az említett mércék szerint történjenek.

5. Mi a teendője az öngazgatási munkásellenőrzésnek, ha szabálytalanságot állapít meg?

Az öngazgatási munkásellenőrző szerv joga és kötelessége, hogy az észlelt szabálytalanságokról továbbá a szabálytalanságok kiküszöbölésére tett javaslatairól írásban (de ne hirdetőtáblán) értesítse:

1. a társult munka alapszervezet minden tagját;
2. a munkástanácsot és más megfelelő öngazgatási szerveket, amelyek funkciójuknál fogva kötelesek a szükséges intézkedéseket megtenni;

3. a Kommunista Szövetséget;

4. a szakszervezetet;

5. a társult munka alapszervezet igazgatóját vagy más vezető személyeket, akik funkciójuknál fogva kötelesek a szükséges intézkedéseket megtenni az öniszervezeti munkásellenőrzés által észlelt szabálytalanságok kiküszöbölése céljából és

6. azokat az embereket, akik a szabálytalanságokat elkövették.

Az öniszervezeti munkásellenőrző szerv joga és kötelessége, hogy ellenőrizze az illetékes szervek, szervezetek és munkásgyűlések intézkedéseit, amelyeket a munkásellenőrzés által észlelt szabálytalanságok kiküszöbölése érdekében hoztak. Elméletileg feltételezhető egy olyan eshetőség is, hogy egyetlen öniszervezeti szerv – a munkásgyűlés, a vezető személyek, a KSZ és a szakszervezet – sem tesz semmilyen intézkedést azokkal a szabálytalanságokkal kapcsolatban, amelyeket az öniszervezeti munkásellenőrző szerv megállapított és amelyekről írásbeli jelentést tett az illetékes szerveknél. Ilyen esetben az öniszervezeti munkásellenőrzés joga és kötelessége, hogy saját maga szervezze meg a munkásgyűléseket és kérje a munkásokat, hogy ők hozzanak megfelelő határozatokat az öniszervezeti munkásellenőrzés által megállapított hibák elhárítása érdekében. Az öniszervezeti munkásellenőrző szerv joga és kötelessége, hogy a munkások elé terjessze azon vezető személyek és öniszervezeti szervek felelősségének kérdését, akiknek kötelességük lett volna, hogy az öniszervezeti munkásellenőrzés által megállapított szabálytalanságokat elhárítsák megfelelő intézkedéseket fogyanatosítva.

Ha egy ilyen akció – a munkásgyűlések megszervezése és azok határozatai – után sem történik semmi a szabálytalanságok orvoslására, végső esetben, az öniszervezeti munkásellenőrző szerv joga és kötelessége, hogy a szabálytalanság jellegétől függően külső tényezők segítségét kérje. Így például, ha erkölcsi-politikai jellegű hibáról van szó, a KSZ és a Szakszervezeti Szövetség közszervezeteinek beavatkozását kell kérnie vagy például pénzügyi kihágás esetében a Társadalmi Könyvviteli Szolgálat közbelépését bűncselekmény esetén pedig ezek kivizsgálásával foglalkozó társadalmi szervek, mint például a Belügyi Titkárság, közvédelmi, bíróság, stb. segítségét.

6. Az öniszervezeti munkásellenőrzés és más struktúrák közötti viszony a társultmunka-szervezetekben.

Már elmondtuk, hogy az öniszervezeti munkásellenőrzés mint a munkások sajátos öniszervezeti szerve teljesen független a társultmunka-alapszervezet, továbbá a munkaszervezet vezetőitől és a szakszervezetektől. Azt is elmondtuk, hogy a vezető személyek és a szakszervezetek kötelesek az öniszervezeti munkásellenőrzés kérésére megadni a szükséges adatokat, hogy az zavartalanul éljen jogával és teljesítse kötelességét.

Az öngazgatási munkásellenőrző szerv köteles írásban értesíteni a vezető személyeket és a szakszolgálatokat az általa észlelt hibákról és ezek kiküszöbölésére vonatkozó ajánlatairól.

Az öngazgatási munkásellenőrzés a munkástanácshoz vagy más öngazgatási szervhez viszonyítva és a munkások önálló, független öngazgatási szerve. A munkástanács és más öngazgatási szervek kötelesek írásban értesíteni az öngazgatási munkásellenőrző szervet (annak előzetes kérésére) a határozatok meghozataláról és végrehajtásáról valamint más mozzanatokról, amelyek szükségesek az öngazgatási munkásellenőrzés jogainak és kötelességeinek zavartalan megvalósulásához.

Az öngazgatási munkásellenőrzés köteles írásban értesíteni a munkástanácsot és az öngazgatás más szerveit az általa észlelt hibákról valamint az elhárításra vonatkozó ajánlatairól. Mindennek hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a munkástanács és más öngazgatási szervek jobban és hatékonyabban végezhessék munkájukat.

Vizsgáljuk meg most a munkásellenőrző szervek és a választóik közötti viszonyt! Mivel a munkásellenőrző szerveket a munkások választják közvetlen, titkos szavazással, logikusan ahhoz a következtetéshez jutunk, hogy az öngazgatási munkásellenőrzés a munkások és a munkásgyűlések viszonylatában nem önálló és független öngazgatási szerv. A munkásellenőrző szerv munkájáért kizárólag a választóinak, a munkásoknak felelős. Az öngazgatási munkásellenőrzés mint sajátos öngazgatási szerv a munkásoktól függ, hiszen csakis a munkások joga és kötelessége az öngazgatási munkásellenőrző szerv megválasztása, de ugyanakkor tagjainak visszahívása és felelősségre vonása is, ha nem tesznek eleget feladatuknak. Ez többek között azt is jelenti, hogy az öngazgatási munkásellenőrző szerv joga és kötelessége, hogy munkájáról külön és kizárólag a munkásoknak számoljon be.

Az öngazgatási munkásellenőrzés, a KSZ meg a szakszervezet viszonyáról már előbb is szó esett. Elmondtuk, hogy az öngazgatási munkásellenőrzés az észlelt szabálytalanságokról, és ezek elhárítására vonatkozó javaslatairól írásban értesíti a KSZ-t és a szakszervezetet. Ez minden bizonnyal arra ösztönzi ezeket a szervezeteket, hogy egyre nagyobb mértékben vegyenek részt a negatív jelenségek elhárításában, hogy erkölcsi-politikai támogatásban részesítsék a munkások arra irányuló törekvéseit, hogy minél előbb és hathatósabban életre keltsék a munkásellenőrzést. A KSZ-nek és a szakszervezetnek a gyakorlatban támogatnia kell az öngazgatási munkásellenőrzést fő funkciói megvalósításában. Az öngazgatási munkásellenőrzés, a KSZ és a szakszervezet közötti viszonyt olyannak kell lennie, hogy serkentőleg hasson az öngazgatásellenes jelenségek idejekoráni és hatékony leküzdésére, továbbá a munkások öngazgatási jogainak és kötelességének és ezáltal az öngazgatásnak mint társadalmi rendszernek a megvalósítására.

7. Az öngazgatási munkásellenőrző szerv választásának, jogainak és kötelességeinek normatív szabályozása.

A JSZSZK alkotmánytervezete 107. szakaszának utolsó bekezdése így szól: „Az öngazgatási munkásellenőrzés összetételét, választási módját és visszahívását, továbbá jogait, kötelességeit valamint felelősségét a munkaszervezet alapszabályzatával vagy más öngazgatási aktussal határozzák meg a törvénnyel összhangban”.

Az eddigi tapasztalatok alapján úgy vélem, az alapszabályzatba kell foglalni, hogy a munkások állandó és elidegeníthetetlen öngazgatási joga és kötelessége az öngazgatású munkásellenőrzés gyakorlása. Továbbá szükséges azt is meghatározni, hogy a társultmunka szervezet minden szintjén létre kell hozni az öngazgatási munkásellenőrzést, amely az öngazgatási elvek alapján a társultmunka-szervezet integrális része. Úgy vélem, elegendő, ha az a két tétel kerül be a társultmunka-szervezetek alapszabályzataiba.

A többi kérdést (mint az öngazgatási munkásellenőrző szerv összetétele, választása, jogai és kötelezettségei valamint felelőssége, az öngazgatási munkásellenőrzéshez valamint a külső tényezőkhöz) gyakorlati okok miatt külön normatív aktussal kell szabályozni, például szabályzattal, amelyet a társult munka alap- és más szervezetein belül a munkások hoznak meg.

Úgy vélem, hogy az öngazgatási munkásellenőrzés ilyen jellegű normatív szabályozása jelenleg a legmegfelelőbb, amit már említettem gyakorlati okokból. Az alapszabályzatba a tárgyalat két mozzanatot kell bevenni, hiszen azok nem változhatnak, a többi kérdést pedig véleményem szerint külön szabályzatban kell felölelni ugyanis még számolnunk kell bizonyos változásokkal, kiigazításokkal, amelyeket majd a gyakorlat tesz szükségessé. A munkásellenőrzésről szóló szabályzatot pedig sokkal gyorsabban és könnyebben lehet kijavítani, tökéletesíteni, mint egy alapszabályzatot.

III.

Néhány nyitott, vitás kérdés az öngazgatási munkásellenőrzés kialakításával kapcsolatban

E témakörben három problémával foglalkozunk.

1. A túlnyomórészt termelőkből álló öngazgatási munkásellenőrző szerv hogyan végezhet szakellenőrzést a költségvetés felett és hogyan vizsgálhatja felül a szakhatározatok helytállóságát?

A probléma objektíve adott, nekünk tehát megoldást kell keresnünk mégpedig a szöveg első és második részében leszögezett, az öngazgatási munkásellenőrzésre vonatkozó alapelvekkel összhangban.

Úgy vélem, hogy az öngazgatási munkásellenőrző szerv tagjaitól nem

kell elvárni, hogy ők maguk végezzék el a költségvetés elemzését és azt sem, hogy a szakdöntések meghozataláról és végrehajtásáról szakbírálatot adjanak.

A felmerült kérdést úgy oldhatjuk meg, hogy a határozatok jellegének megfelelően egy külön átiratban az öngazgatási munkásellenőrzés számára csak azokat az adatokat kérjük, amelyekre szüksége van, hogy zavartalanul tudja ellátni feladatát, különösen első három funkcióját, amelyekről a szöveg első részében esett szó.

Megpróbálom most ezt a megoldási lehetőséget gyakorlati példákon szemléltetni.

a) Vegyük először a zárszámadás példáját. A munkásellenőrző szerv tagjaitól nem várhatjuk el, hogy áttanulmányozzák a zárszámadás vaskos könyvét és ennek alapján osztályozzák, hogy vajon a munkaszervezet kimutatott ügyvitele pontos-e? A teljes zárszámadás helyett az öngazgatási munkásellenőrzés csak azokat az adatokat kérje (ez mindössze 2—3 oldal), amelyek elegendőek ahhoz, hogy felmérje: vajon pontos-e, szabályos-e a zárszámadás?

Előttünk áll a feladat, hogy összeállítsuk ezt a kérdőívet, illetve, hogy elvégezzük a költségvetésben található adatok szelekcióját. Azokat az adatokat kell kiválasztani, amelyek elegendőek az öngazgatási munkásellenőrzés és általában véve a munkások számára, hogy szakszerűen fel tudják mérni munkaszervezetük tényleges gazdálkodását.

b) Másodszor vegyük példának a beruházási határozatokat, amelyek következtében megváltozik a termelés technológiája és a munkaszervezés.

Az öngazgatási munkásellenőrzéstől nem várhatjuk el, hogy áttanulmányozza a termelés technológiáját és a szervezésről szóló szakjavaslatot. Az öngazgatási munkásellenőrzés részére mindenekelőtt csak azokat az adatokat kell átnyújtani, amelyek alapján felmérhető, hogy a beruházási határozat jogi szempontból megfelelő-e, vagy sem, továbbá, hogy gazdaságilag, erkölcsileg, politikailag helyénvaló-e. Az öngazgatási munkásellenőrzés rendelkezésére kell bocsátani azokat az adatokat, amelyek szemléltetik, hogy a szóban forgó beruházási határozat megvalósítása milyen gazdasági, szociális és más jellegű változásokkal jár. Ebben az esetben az öngazgatási munkásellenőrzés feladata, hogy ellenőrizze, vajon eleget tettek-e a beruházási határozatoknak, illetve a termelési technológia és a munkaszervezés változásai azokkal az eredményekkel jártak-e, amelyeket a beruházási terv kidolgozásakor előirányoztak. Itt valójában az öngazgatási munkásellenőrző szerv harmadik funkciója valósul meg, miszerint ellenőriznie kell, hogy vajon megvalósították-e a határozatokat és ez a kívánt eredményeket hozta-e?

A harmadik példa a hivatalos utazás ellenőrzése.

Az öngazgatási munkásellenőrző szervnek nem kell minden úti számlát

és minden egyes hivatalos utazást ellenőriznie. Elegendő, ha mondjuk háromhavonként az illetékes vezető személyektől a következő adatsoportokat kéri:

1. A hivatalos utakon eltöltött napok száma.

2. Mekkora összeget fizettek ki útiköltségek, napidíjak és reprezentációs költségek címén?

3. Milyen eredményekkel járt a hivatalos utazás, hogyan hatottak az utazással járó költségek a társultmunka alapszervezete vagy szervezete gazdálkodására?

A hivatalos utazásokra vonatkozó adatok sorrendje nem aszerint született meg, hogy az egyes adatsoportok milyen mértékben segítik elő az öngazgatási munkásellenőrző szerv munkáját. A rangsorolás csupán formailogikai elgondolás szerint történt, mégis a harmadik adatsoportot tartom a legfontosabbnak az öngazgatási munkásellenőrzés szempontjából.

2. A következő felmerülő kérdés így hangzik: vajon az öngazgatási munkásellenőrzés mint a munkások sajátos öngazgatási szerve, hozhat-e önállóan határozatokat az általa megállapított szabálytalanságokkal kapcsolatban?

A mi válaszuk: nem. Mert ha az öngazgatási munkásellenőrzésnek mint sajátos öngazgatási szervnek jogában állna, hogy határozatokat hozzon az általa megállapított szabálytalanságokkal kapcsolatban, akkor az a veszély fenyegetne, hogy munkásellenőrző szerv, amely tudvalevőleg kevés számú munkásból áll, a munkásgyűlések, a munkástanács és más öngazgatási szervek vetélytársává válna, döntéshozatali jogánál fogva később kiválna, a társultmunka-szervezetből és szembe kerülne vele a társadalmi hatalom legerősebb központjaként. Ez eszmeileg nem egyeztethető össze az öngazgatással mint társadalmi rendszerrel, továbbá az öngazgatási munkásellenőrzés alapelveivel, amelyeket a szöveg első és második részében fejtettem ki. Itt található meg az is, hogy az öngazgatási munkásellenőrzésnek mik a jogai és kötelességei ha szabálytalanságokat észlel.

3. A harmadik nyitott kérdés tulajdonképpen munkásellenőrző szerv tagjai immunitásának kérdése (külön védelem esetére) jogaik és kötelességeik gyakorlásából adódó szankciók.

Kötelességemnek érzem, hogy közöljem az immunitásról szóló vitában elhangzott érveket és ellenvéleményeket.

a) Az öngazgatási munkásellenőrző szerv tagjainak immunitása mellett szóló érvek:

1. úgy vélik, hogy az öngazgatási munkásellenőrző szerv hatékonyabban és energikusabban fog harcolni a hibák ellen, különösen, ha azokat vezető állásban lévő személyek követik el.

2. Ha a munkásellenőrző szerv tagjai immunitást élveznek, valójában védettek azoknak a vezetőknek a szankcióitól, akik hibáira fényt derítettek

és nyilvánosan javasolták, hogy megfelelő szervek vagy szervezetek intézkedjenek.

3. Négy év alatt 700.000 munkás fordult írásbeli panasszal különböző szinten a szakszervezethez. Ez a tény azt bizonyítja, hogy az erőviszonyok nem a munkások javát szolgálták, és hogy reális az a veszély, hogy a munkásellenőrző szerv tagjaival szemben szankciókat alkalmazzanak azok a vezető személyek, akik hibáira az öngazgatási munkásellenőrzés rámutatott.

Voltak (de még ma is vannak) olyan vélemények is, hogy a munkásellenőrző szerv tagjai, nemcsak a mandátum ideje alatt két éven át élvezzék az immunitást, hanem mandátumuk letelte után még egy-két évig.

b) Az öngazgatási ellenőrző szerv tagjainak immunitása ellen szóló érvek:

1. Egyesek úgy vélik, hogy az immunitás fogalma elvileg összeegyeztethetetlen az öngazgatással mint társadalmi rendszerrel. Hiszen, ha társadalmunkban valakinek szüksége van arra, hogy igazolatlan szankciók ellen védett legyen, akkor ez a védelem sokkal inkább szükséges a munkásság egészének, mint a vezető személyeknek vagy a társadalmi-politikai közösségnek és öngazgatási szervezetek tagjainak.

2. Az immunitásra való jog nemcsak az igazolatlan szankciók elleni védelemben érvényesíthető. Ezzel a joggal felelőtlenül vissza is lehet élni.

3. A következő harmadik évet tartom a legfontosabbnak, amely a munkásellenőrző szerv tagjainak immunitása ellen szól. Hogyha csak a munkásellenőrző szerv tagjai élvezhetik az immunitásra való jogot, objektíve szűkül az öngazgatásért és az öngazgatásellenes irányzatok ellen folytatott harc frontja is. A társult munka szervezeteiben, amelyekben a munkásellenőrző szervek tagjai immunitást élveznek, olyan jelenségeket észlelhetünk, hogy a munkástanács vagy más öngazgatási szervek tagjai, akik észrevettek egyes hibákat és szabálytalanságokat, semmit sem tesznek leküzdésükért, csupán értesítik a munkásellenőrző szerv tagjait, hogy egyedül ők harcoljanak a szabálytalanságok ellen, hiszen ellenük semmiféle szankció sem alkalmazható, mivel immunitást élveznek.

Ezzel kapcsolatban külön szeretnék rámutatni arra, hogy az öngazgatásért folyó kommunista és munkásmozgalmunk nem valósulhat meg csupán a kis taglétszámú öngazgatási szervezetekben. Ennek a mozgalomnak mindenekelőtt a munkásosztály fő tömegét és mindazokat a dolgozókat kell felölelnie, akik eszmei-politikai téren és a gyakorlatban is az öngazgatás mellett állnak ki. Ezért mi úgy véljük, hogy minden munkásnak az öngazgatási munkásellenőrzésre való joga és kötelessége állandó, elidegeníthetetlen integrális része a munkások összes jogainak és kötelességeinek.

IV.

Az öngazgatási munkásellenőrzés alapelveitől való jobb- illetve baloldali eltérések bírálata

1. Egy szakszervezeti funkcionárius beszámolójában a következőket olvashatjuk: „Az öngazgatási munkásellenőrzés azt jelenti, hogy mindenkinek mindent ellenőriznie kell”. Eltekintve a szerző jó- vagy rossz akaratától, kötelességemnek érzem, hogy tárgyilagosan megmagyarázzam az idézetet.

Amikor Marxnak azt a kissé kihívó kérdést tették fel, hogy mi élete jelmondata, azt felelte: „Mindenben kételkedni és minden létezőt felülbírálni”. Ezzel Marx rámutatott, arra, hogy minden társadalmi jelenséget és viszonyt állandó kritikai analízisnek kell alávetni.

Sztálin Marx jelmondatát így változtatta meg: „kételkedni mindenkiben”; számára minden ember potenciális kém vagy bűnöző volt. Sztálin azután a jelszava örve alatt teljes ellenőrzést végzett az emberek felett. Ez, mint ahogyan a történelemből ismerjük, végzetes volt azok számára, akiket a milícia ellenőrzött, de végzetes volt azoknak is, akik az állami gépezetben (a rendőrség kötelékeiben) dolgoztak Sztálin idején.

Tudatában vagyok, hogy ez az összehasonlítás igen durva, de a tézis, miszerint „az öngazgatási munkásellenőrzés azt jelenti, hogy mindenkinek mindent ellenőriznie kell eszmeileg nem jár messze Sztálin ideológiájától: „kételkedni mindenkiben”. Amennyiben helyeselnénk ezt a tézist, ezzel együtt le kellene vonnunk az összes ebből eredő következtetést is és vállalni a felelősséget.

Ez a tézis eszmeileg összeegyeztethetetlen az öngazgatással mint társadalmi rendszerrel, hiszen az öngazgatású szocializmus főcélja az emberi lény felszabadítása és létének megszilárdítása. Ezért az említett idézet eszmeileg semmi összefüggésben sincs az öngazgatási munkásellenőrzésről szóló alapelvvel.

Az öngazgatási munkásellenőrzés életre keltésével nem szabad bizalmatlanságot kelteni az emberekben és az emberek közötti viszonyt gyanakvással megmérgezni.

2. Vannak olyan törekvések is, amelyek arra irányulnak, hogy az öngazgatási munkásellenőrző szerveket bizonyos fegyelmi bizottságokká alakítsák át, valamiféle „munkásmilíciává. Egyes munkaszervezetekben a munkásellenőrző szerv tagjai számára külön igazolványokat készítettek, vagy külön jeleket tettek a kabátgallérjuk alá. A munkásellenőrző szerv tagjai aztán egyenként, meglepetésszerűen jelentek meg az irodákban és üzemszobákban és ellenőrizték, hogy a munkások hogyan tesznek eleget munkafeladataiknak. A munkaszervezeten belül egymást felváltva tartottak

ügyeletet. Az ügyeletes piros karszalagján „munkásellenőr felirat állt. Az ügyelet idején nem eredeti munkafeladatát végezte, hanem az irodákat és üzemeket járta és ellenőrizte a dolgozók munkahelyi viselkedését.

Egy öngazgatási munkásellenőrzésről szóló nyilvános vitában egy elvtársnő, aki egyébként munkásellenőrző bizottsági tag, arra panaszkodott, hogy a munkások kigúnyolják őket, kerülik a velük való kapcsolatot, különféle csúfneveket adnak nekik.

Úgy gondolom, nem kell bizonygatni, hogy hova vezetnek az ilyen jelenségek, hiszen ezeknek objektíve semmi közük sincs az öngazgatási munkásellenőrzés alapelveihez. Az öngazgatási munkásellenőrzés ilyen körülmények között inkább a munkások ellen irányuló büntetések kutatására hasonlít és legkevésbé a munkások öngazgatási jogához és köteletségéhez: az öngazgatási munkásellenőrzéshez.

3. Vannak olyan törekvések is, hogy a társult munka szervezetében öngazgatási munkásellenőrzés olyan külső tényezők, mint a köztársaság, a Belügyi Titkárság, a bíróság, a Társadalmi Könyvviteli Szolgálat stb. függvényévé váljon. Nem zárom ki annak a lehetőségét és szükségességét sem, hogy a munkásellenőrző szerv együttműködjön mindezekkel a szervekkel. Hogy a munkásellenőrző szervnek mikor van joga és kötelessége külső tényezők beavatkozását kérni, már a szöveg második részében kifejtettem. Most csak még egyszer hangsúlyozom, hogy az öngazgatási munkásellenőrzésnek autentikus munkásöngazgatási szervnek kell maradnia. Éppen ezért eszmei megindoklások alapján nem fogadhatjuk el azokat a próbálkozásokat, hogy az öngazgatási munkásellenőrzés a fent említett állami szervek függvényévé váljon.

4. Előfordultak olyan esetek is, hogy az öngazgatási munkásellenőrzést a munkástanács választotta mint saját segédszervét. Ennélfogva az öngazgatási munkásellenőrzés alapszabályzatát a munkástanács fogalmazta meg. Az öngazgatási munkásellenőrzés a munkástanácsnak tartozott felelősséggel. Már előbb leszögeztük, hogy minden munkás joga és kötelessége, hogy közvetlen titkos szavazással válassza meg a munkásellenőrző szervet, ez a munkások elidegeníthetetlen, át nem ruházható jogát. A munkástanácsnak ezért nincs joga az öngazgatási munkásellenőrzés megválasztására.

5. Egyes esetekben az öngazgatási munkásellenőrzést a szak és a műszaki ellenőrzéssel, illetve a belső ellenőrzéssel egyenlítik ki. Ilyenkor az öngazgatási munkásellenőrzés a vezetők és a szakszolgálatok függvényévé válik. Így egy „tekintélyes szabályzatban azt olvastam, hogy az öngazgatási munkásellenőrzés munkáját az igazgató irányítja. A szöveg második részének elején próbáltam rámutatni az ún. belső ellenőrzésre: a szak-, illetve műszaki ellenőrzés és az öngazgatási munkásellenőrzés közötti különbségekre.

Általános következtetés

Az öngazgatási munkásellenőrzés a munkások összes öngazgatási jogainak és kötelességeinek elidegeníthetetlen, szükséges, integrális része. A társult munkában és általában az egész társadalomban minden munkásnak állandó öngazgatási joga és kötelessége az öngazgatási munkásellenőrzés.

Az öngazgatási munkásellenőrzés mint a munkások sajátos öngazgatási szerve annak alapján, hogy ki választja meg és kinek felelős munkájáért; a választás módja és a szociális összetétele, a szerv alapfunkciói valamint más szervekhez és szervezetekhez való viszonya alapján – nem lehet más, mint autentikus munkásöngazgatási szerv, amely az egész jugoszláv társadalomnak, a társult munka szervezeteknek, az öngazgatási és társadalmi-politikai szervezeteknek szerves része.

Rezime

O samoupravnoj radničkoj kontroli

Smisao ovog rada sastoji se u analizi i kritičkoj oceni onih realnih shvatanja i pojava koje koče afirmaciji radničke kontrole kao autentičnog radničko samoupravnog organa i na sadašnjem stepenu našeg društveno-ekonomskog razvoja nužnog i integralnog dela sistema samoupravne organizacije udruženog rada.

U prvom delu rada ističe se smisao i karakter društvenog opredelenja za uvođenjem sistema radničke kontrole u nas. Ukazano je na to, da radnička kontrola nije i ne može biti mehanizam izvan niti iznad samoupravnog društveno-političkog sistema već njegov nužni i integralni deo.

U drugoj tački rada kritički su ocenjena neka dosadašnja praktična iskustva iz rada radničke kontrole. Težište ove analize čine pojavni oblici svesti, shvatanja i odnosa koji sa jedne strane doprinose jačanju uloge radničke kontrole, a sa druge strane otežavaju izvršenje njene društvene uloge. Zbog toga je nužno bilo u samostalnom delu rada razmotriti neke tipične otvorene probleme i sporna pitanja mesta i uloge radničke kontrole u nas.

U završnom delu rada razmotrena je idejna osnova shvatanja „da samoupravna radnička kontrola znači da svi treba da kontrolišu sve”.

U radu su predmet kritičke analize one realne pojave koje proističu iz shvatanja i svesti onih snaga koje svesno ili nesvesno lišavaju samoupravnu radničku kontrolu dosledne revolucionarne uloge u izgradnji samoupravnih društvenih odnosa.

Resümee

Der Sinn dieser Arbeit besteht in der kritischen Beurteilung jener realen Auffassungen und Erscheinungen, die die Afirmation der Arbeiterkontrolle, als ein authentisches Arbeiter selbstverwaltungsorgan und in unserer gesellschaftlichen-wissenschaftlichen Entwicklungsstufe als einen notwendigen und integralen Teil des Selbstverwaltungsorganisationssystems der vereinigten Arbeit bremsen.

Im ersten Teil der Arbeit wird der Sinn und Charakter der gesellschaftlichen Entscheidung über das Einführen des Arbeiterkontrollsystems bei uns hervorgehoben. Es ist darauf hingewiesen, dass die Arbeiterkontrolle als ein Mechanismus weder ausser noch über das gesellschaftliche-politische Selbstverwaltungssystem stehe und nicht stehen könne sondern, dass sie sein notwendiger und integraler Teil sei.

Im zweiten Punkt der Arbeit sind einige bisherige praktische Erfahrungen aus der Arbeiterkontrolle kritisch beurteilt. Den Schwerpunkt dieser Analyse machen die erscheinende Bewusstseinsformen, die Auffassungen und Beziehungen, die von einer Seite zu der Bedeutung der Arbeiterkontrolle beitragen, und von der anderen Seite im Durchführen ihrer gesellschaftlichen Rolle Schwierigkeiten machen. Deswegen war es notwendig in einem unabhängigen Teil der Arbeit einige typische, offene Probleme und umstrittene Fragen über den Platz und über die Rolle der Arbeiterkontrolle bei uns zu erwägen.

Im letzten Teil der Arbeit ist der ideelle Grund jener Auffassung erwogen, dass „die Bedeutung der selbstverwaltenden Arbeiterkontrolle darin besteht, dass jeder jeden kontrollieren soll.“

Eine kritische Analyse betrifft in der Arbeit jene realen Erscheinungen, die aus den Auffassungen und aus dem Bewusstsein jener Kräfte hervorkommen, die bewusst oder unbewusst die selbstverwaltende Arbeiterkontrolle der konsequenten revolutionären Rolle in der Ausbau der gesellschaftlichen Selbstverwaltungsbeziehungen entledigen.